

Factoring: evolution and establishment

Vistoria Makarovych

Department of Audit and Accounting, Transcarpathian State University, Uzhgorod, Zankovetska street 89a, UKRAINE,
E-mail: viktorija.zts@gmail.com

The main stages of factoring development in various countries were summarized based on the multiple factor analysis of the factoring business historic establishment.

While analyzing factoring development stages one can specify that on the early stages factoring was used as the method of insurance from nonpayment risk for delivered products and debt recovery. The role of financing alienation of the right of claim and additional services like maintenance of accounts receivable, control of shippings to customers, consulting services were subsequently added.

All changes of factoring functions had place under the influence of time, external economic and political factors. Status of society in any space of time is defined by the accumulation of society needs conditioning the factoring development and change.

In the course of investigation the author attempted to generally systematize scholars' opinions regarding the stages of factoring development history as economic phenomenon and for the first time suggested classification of factoring development stages in Ukraine.

The following stages of factoring development in Ukraine can be identified: 1. Introduction of factoring on the Ukrainian market (1988-2000); 2. Development of factoring and its adaptation to national conditions (2000-2006); 3. Formation of modern factoring service (beginning of 2006).

The study contemplates only small amount of historical aspects of factoring formation as fully-featured accounting entity, however presented study results may initiate in-depth investigation of this problem.

*Переклад виконано в Агенції перекладів FIO
www.pereklad.lviv.ua*

Факторинг: еволюція і становлення

Вікторія Макарович

Кафедра обліку і аудиту,
Закарпатський державний університет,
УКРАЇНА, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89а,
E-mail: viktorija.zts@gmail.com

На основі багатофакторного аналізу історичного становлення факторингового бізнесу узагальнені основні етапи розвитку факторингу в країнах світу. В ході розгляду названих питань автором була зроблена спроба систематизувати погляди науковців щодо етапів історії розвитку факторингу відомою як економічного явища та уперше запропонована класифікація етапів розвитку факторингу в Україні.

Ключові слова – факторинг, факторингові операції фактор, історія факторингу, облік факторингу.

I. Вступ

Перед українською економікою зараз гостро стоїть проблема виходу на міжнародні ринки, активно розвивається зовнішня торгівля, і, безумовно, в даній ситуації необхідні фінансові інструменти, здатні в повній мірі задовольняти фінансові та управлінські потреби учасників зовнішньоекономічної діяльності, і, адаптовані до практики зарубіжних країн - торгових партнерів нашої країни. В даний час одним з подібних інструментів є факторинг.

У вітчизняній практиці наразі відсутні уніфіковані комплексні організаційно – методичні підходи щодо відображення в обліку факторингових операцій. Для того, щоб зрозуміти і збагнути всю сутність факторингу та вдало сформувати облікову систему відображення факторингових операцій, важливим є дослідження його історії. Значення історії факторингу необхідне для розуміння його сучасного стану і оцінки можливих напрямів розвитку. Історична еволюція факторингу розглядається не заради нього самого, а для полегшення розуміння теперішнього і передбачення майбутнього. Дана категорія певною мірою є новою для господарської практики в Україні, а також мало вивченою і не до кінця розробленою. Але, не дивлячись на це, в реальному житті зустрітися з нею доводиться все частіше, що підкреслює актуальність та необхідність дослідження цієї ділянки.

Дослідженню проблем, пов'язаних з факторингом, приділено увагу рядом зарубіжних дослідників, таких як Е. Доллана, Ж. Пєррара, П. Роуза, К. Шміттгоффа, Р. Кембелл, М. Бікерс, П. Бісків, Дж. Гілберт, І. Джилберт, Х. Ж. Зомер, А. Кохс, Дж. Мак-Кензі, Ф. Селінджер, М. Формен, К. Ф. Хагенмюлер, О. Хани, Д. Чессер, М.Д. Чиж та інші іноземні економісти.

З-поміж вітчизняних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії і практики здійснення факторингових операцій слід назвати насамперед дослідження таких науковців як Т. Е. Белялов, Ю. С. Скакальський, Ю. М. Лисенко, М. Олексієнко, І. Склеповий, В. Смаччио, О. Г. Веренич, А. П. Шаловалова, Р. Грачева, К. С. Суріна.

Вітчизняні дослідження в більшості випадків відносяться висвітлення окремих аспектів факторингу. Так, М. Олексієнко та І. Склеповий розглядають перспективи впровадження факторингу в банківську практику. Т. Е. Белялов, Ю. С. Скакальський, Ю. М. Лисенко та В. Смачило досліджують використання факторингових операцій в якості фінансового інструменту управління дебіторською заборгованістю. О. Г. Веренч, А. П. Шаповалова, Р. Грачева, К. С. Сурніна вивчають проблеми відображення в обліку факторингових операцій. Їх різнонаправленість свідчить про те, що вітчизняний факторинг перебуває на етапі становлення і досі не має стійкої понятійної бази, що в свою чергу зумовлює необхідність дослідження зарубіжного досвіду та історичної еволюції становлення факторингу.

Метою та завданням дослідження є виявлення передумов виникнення та формування основних етапів розвитку факторингу як повноцінної фінансової послуги і дослідження закономірностей формування ринку факторингових послуг у світі та тенденцій його розвитку в короткостроковій і середньостроковій перспективі в Україні.

Дослідження проводилося на принципах єдності історичного і логічного, форми і змісту. Використовувалися загальнонаукові методи пізнання.

II. Еволюція факторингу

Факторингові послуги — одна з найбільш молодих, але вже невід'ємних складових фінансового ринку в Україні. Відносна молодість, а також недостатня освітленість у вітчизняній літературі обумовлюють необхідність продовження досліджень і додаткової методичної підтримки факторингової діяльності.

Факторинг, як і багато інших фінансових інструментів, прийшов в Україну із заходу. У сучасному розумінні він є комплексною фінансовою послугою, що означає короткострокове фінансування під переуступання дебіторської заборгованості фактору, — банку або факторингової компанії — в шлях прискорення оборотності активів і щоб уникнути появи сумнівних боргів.

У питаннях історичного розвитку, періодизації і еволюції факторингових послуг думки дослідників кардинально розходяться: одні автори вказують на відносну молодість факторингу, відмічаючи його появу в зарубіжних країнах в 60-х роках XX століття [3] і навіть у кінці XX століття. Інші автори стверджують, що факторинг зародився в США у кінці XIX століття [2]. При глибокому дослідженні з'ясується, що його зародження датується 4 тис. р. до н. е. і географічно відноситься до Вавилону [1].

Етапи періодизації розвитку факторингу, запропоновані різними вченими, є наступні:

Чиж М. Д. [4] виділяє 7 етапів розвитку факторингу як економічного явища:

Перший етап. Початок XVI ст. Зародження факторингу. З'явився термін «фактор», який був синонімом термінам «агент», «комісіонер» в англійській торгівлі з колоніями. У функції факторів входила реалізація това-

рів, вироблених принципалом, а також надання йому грошових авансів і кредитування його виробництва.

Другий етап. XVIII ст. Трансформація факторингу в інструмент фінансування. На більш пізньому історичному етапі деякі комісійні агенти відмовилися від комерційних функцій і зосередилися на фінансових сторонах обслуговування клієнтів. Поступово фактори перейшли до прямого купування у постачальника його платіжних вимог (виставлених покупцям рахунків-фактур). В Англії в торгівлі зі Східною Індією стали використовуватися власне фактори, в обов'язки яких входило не лише надання посередництва, але і отримання авансів в рахунок майбутніх поставок товарів з Англії.

Третій етап. Середина XIX ст. Розвиток факторингу в США. Факторинг розвивався в США особливо інтенсивно, чому сприяли великі відстані між населеними пунктами США, а також розбіжності у законодавствах штатів. Характерним для американських факторингових компаній того часу було те, що вони не тільки зберігали запаси (в основному, текстиль, одяг та пов'язані з ними товари) для європейських принципалів і продавали їх від імені та за дорученням останніх, а й виступали в якості агентів "делькредере" (брали на себе ризик неплатежу). Пізніше, у міру збільшення прибутків факторингових компаній, у них з'явилася можливість достроково, до погашення боргів покупцем, здійснювати виплати на користь своїх принципалів. Таким чином, була закладена основа факторингу в його сучасному розумінні.

Четвертий етап. Кінець XIX ст. - 20-ті роки XX ст. Перетворення факторів (агентів-посередників) у фінансові інститути. У 1890 р. в США введений митний тариф Маккіналі, що передбачає захисні мита на текстиль у розмірі 49,5% для стримування його імпорту з Європи. Агентам, що спеціалізувалися на імпортованому товарному факторингу, довелося переорієнтуватися виключно на внутрішній ринок і відмовитися від зовнішньоторговельних операцій.

П'ятий етап. 30-ті XX ст. 1963р. Визнання факторингових операцій видом банківської діяльності. З початку XX ст. факторингова діяльність обмежувалася сферою торгівлі текстилем, а 20-30-і роки вона поширилася на меблеву, паперову промисловість, підприємства з виробництва електротоварів. Особливо важливо відзначити, що галузю — родоначальницею для виникнення як товарного, так і фінансового факторингу, була саме легка промисловість.

Шостий етап. 1963р. кінець XX ст. Створення міжнародних факторингових асоціацій, розвиток факторингу в Західній Європі, а потім і в усьому світі. Даний етап характеризується приходом американських факторингових компаній в Західну Європу і створенням міжнародних факторингових організацій: International Factors Group, Heller International Group, Factors Chain International, Credit Factoring.

Сьомий етап. XXI ст. Етап зростання факторингу. Даний етап характеризується стійким зростанням галузі незважаючи на різні негативні тенденції у світовій економіці. Так, кількість факторингових компаній у світі постійно зростає, і відповідно зростають обсяги факто-

рингових операцій. Причинами інтенсивного розвитку факторингу на даному етапі є процеси глобалізації, активна діяльність факторингових асоціацій, пошук банками і компаніями нових фінансових інструментів.

Приходько А. А. розвиток факторингу ділить на три етапи.

1. Економічна історія розвитку факторингу. Передбачає зародження нових громадських стосунків.

2. Наукова історія розвитку факторингових стосунків. Виникнення і вплив доктрини на розвиток факторингових стосунків.

3. Правова історія. Розвиток правового регулювання факторингових стосунків.

При цьому в історії розвитку факторингу Приходько А. А. [3] виділяє три концепції:

- «елементна» концепція. Суть її полягає в твердженні, що окремі елементи факторингових угод з'явилися ще в XIII - XVI ст. Факторами спочатку називалися комісійні (торгові) агенти, у функції яких входила не лише реалізація товарів, вироблених принципалом, але і надання йому грошових авансів і кредитування його виробництва. Відповідно до цієї концепції зародження елементів факторингу комісіонер продавав товари і виставляв рахунки від свого імені, не вказуючи імені принципала. Якщо він продавав в кредит, то переймав на себе і ризик, надаючи за додаткову винагороду гарантію отримання платежу. На пізнішому історичному етапі деякі комісійні агенти відмовилися від комерційних функцій і зосередилися на фінансових сторонах обслуговування клієнтів. Послідовники такого розуміння шляху розвитку факторингу вважають, що поступово фактори перейшли до прямої купівлі у постачальника його платіжних вимог (виставлених покушцем рахунків-фактур)

- «англійська» концепція. Початок операціям факторингу поклав створений в Англії ще в XVII ст. Будинок факторів. У той час великі європейські торгові дома мали свої представництва в колоніях - факторії, які очолювали фактори (торгові посередники по збуту товарів на незнайомих іноземних виробничих ринках). Перед фактором, що знав товарний ринок, платоспроможність покупців, закони і торгові звичаї цієї країни, ставилися завдання пошуку надійних покупців, зберігання і збуту товару, а також подальшого інкасування виторгу.

- «американська» концепція. Найбільше поширення факторингові угоди сучасної форми і змісту отримали в США в 40 - 50 - х рр. XX ст. і здійснювалися в основному великими банками. На цей період доводиться початок застосування власне договору про факторинг, незважаючи на усі існуючі "прототипи" факторингу. В цілому ж прибічники "американської" позиції одностайно вважають, що офіційне визнання вказаних операцій в США відноситься до 1963 р., коли урядовий орган по контролю за грошовим обігом визнав факторинг законним видом банківської діяльності.

Левченко Н. М. [2] поділяє історію факторингу на три еволюційні етапи:

1 етап - сер. XVII ст. - історія факторингу почалась в епоху індустриального суспільства в Англії.

2 етап - др. пол. XIX ст. - характеризується бурхливим розвитком факторингу в Північній Америці. В цей період з'явився в 1889 році Закон про фактори.

3 етап - поч. XX ст. - історія сучасного факторингу, передумовами виникнення якого стали інфляційні процеси після Першої світової війни (1929-1933рр.) В рамках плану Маршалла почалась експансія американських товаровиробників, в результаті чого в 60-х роках виникли європейські факторингові компанії

Слуфимова К. А. [1] поділяє історично розвиток факторингу наступним чином: Перший етап. 4 тис. р. до н. е. Деякі ознаки факторингу можна виявити в торгових стосунках у Вавилонському царстві, пізніше за часів Римської імперії. Другий етап. Середні віки. У порівняно сучасному вигляді факторингові операції проводилися у Великобританії, що активно розвивала колоніальну торгівлю, так перші операції факторингу начал вести створений в Англії в XVII столітті «Будинок факторів» (House of Factors). Третій етап. Початок XX ст. Факторингові операції отримали розвиток в США, передусім при обслуговуванні текстильної промисловості, а дещо пізніше - меблевої і паперової промисловості, підприємств по пошиттю одягу, виробництву електроприладів.

Очевидно, що історія виникнення і розвитку факторингових взаємовідносин дослідниками трактується неоднозначно, пояснення відмінності в поглядах криється в понятті галузевого суб'єктивізму: те, що з точки зору економіки є моментом зародження факторингу, з точки зору права може бути лише особливим роду кредитні стосунки. Більше обгрунтовано, на наш погляд, видається точка зору про те, що факторинг - явище, що виникло шляхом зміни англійського інституту торгового посередництва Середньовіччя і придбання специфічних рис вже на американській землі. У своїй основі факторинг має комерційно-фінансові операції торгових агентів, що займалися збутом товарів виробників, які потім трансформувалися в механізм фінансування, що має на меті надання комплексу фінансових послуг.

Таким чином, упродовж усього шляху розвитку факторингових стосунків доктрина йшла за практикою, а не формувала її. На наш погляд, роль доктрини до моменту прийняття яких-небудь засадничих комплексних правових регуляторів була зведена до класифікації відомостей, хронологічної побудови подій і пошуку безпосередніх витоків появи факторингу. Очевидно, пояснення цього факту криється у відсутності практичної потреби іншої функції науки. Певну роль в описаному шляху розвитку доктрини зіграла також обставина певною мірою "новизни" стосунків, що складаються, у рамках факторингу.

III. Становлення факторингового ринку в Україні

Ринок факторингу в Україні є досить молодим і перебуває на стадії становлення

В процесі розвитку факторингу в Україні можна виділити наступні етапи:

1. Етап впровадження факторингу на український ринок (1988-2000 рр.). Початком цього етапу і, відповідно, усієї історії факторингу в Україні ще за часів Радянського Союзу, став експеримент Промбудбанку за поданням факторингового обслуговування. Проте, існуюча у той час нормативно - правова база абсолютно не відповідала економічній суті факторингу, оскільки передбачала переуступання банку тільки простроченої дебіторської заборгованості. Крім того, банки гарантували платежі постачальникові шляхом кредитування його покупців і здійснювали тільки разові угоди факторингу без надання комплексу додаткових послуг.

2. Етап розвитку факторингу і пристосування до національних умов (2000-2006 рр.). Початок цьому етапу поклало прийняття в 2001 році АКБ «Укрсоцбанка» в міжнародне факторингове об'єднання Factors Chain International (пізніше учасником FCI стало ТОВ «Арма Факторинг» (2005р)), що свідчило про світове визнання українського факторингу. Поширенню факторингу сприяло також прийняття Цивільного кодексу, який включав главу 73 «Факторинг». Проте, незважаючи на сприятливі умови для факторингу, суттєвого поширення він не набув.

3. Етап формування сучасного факторингового обслуговування (починаючи з 2006 р.). 11 січня 2006 року Україна приєдналась до міжнародної Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг. Участь в міжнародних конвенціях дуже часто дозволяє розширити проблеми розвитку правової системи за відсутності спеціального національного регулювання тієї або іншої проблеми. Постачальники не можуть відмовитися від комерційного кредитування, оскільки це може привести до звуження кола потенційних покупців і скороченню об'єму продажів. Проте, при цьому сам постачальник також стикається з проблемою фінансування обігових коштів, яка може бути вирішена за допомогою факторингу. Беручи це до уваги, комерційні банки починають поступово активізувати факторингове обслуговування. Так, найбільші банки України – ПАТ «Укресімбанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Європейський

банк», ФК Факторинг, Перша Факторингова компанія та інші починають активно освоювати цю послугу.

Висновок

Аналізуючи етапи розвитку факторингу, можна відзначити, що на початкових етапах факторинг використовувався як інструмент страхування ризику неплатежу за поставлену продукцію і інкасування боргів, потім додалася функція фінансування під відчуження права вимоги, потім додаткові послуги: ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, контроль відвантажу покупцям, консалтингові послуги.

Всі ці зміни функцій факторингу відбувалися під впливом вимог часу, зовнішніх економічних і правових факторів. Стан суспільства в будь-який період часу визначається сукупністю суспільних потреб, які й обумовлювали розвиток і зміну факторингу.

В ході розгляду названих питань автором зроблена спроба систематизувати погляди науковців щодо етапізації історії розвитку факторингу в Україні як економічного явища та уперше запропонована класифікація етапів розвитку факторингу в Україні.

В дослідженні розглянуто лише незначну частину історичних аспектів формування факторингу як юридичного об'єкту обліку, проте викладені результати проведеного дослідження можуть започаткувати більш глибокі дослідження з цієї проблематики.

Перспективним напрямком вважаємо дослідження відображення в обліку факторингових операцій.

Література

- [1] Елуфимова Е. А. Формирование и развитие факторинговых услуг в современной экономике: автореферат диссертации кандидата эк. наук: 08.00.10 [Текст] / Елуфимова Екатерина Андреевна. – М. – 2009. – 146 с.
- [2] Левченко Н. М. Факторинг як інструмент ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / Н. М. Левченко, Г. В. Коваленко // Економічний простір. – 2009. – №23. – С. 242-251.
- [3] Приходько А. А. Об истории развития факторинговых отношений [Текст] / А. А. Приходько // Банковское право. – 2005. – №3. – С. 58-63.
- [4] Чиж М. Д. Факторинг как инструмент финансирования внешнеэкономической деятельности: автореферат диссертации кандидата эк. наук: 08.00.14 [Текст] / Чиж Михаил Давидович. – Санкт-Петербург, 2005. – 184 с.